

JACEK ŚLIWAK

ALTRUIZM I JEGO POMIAR KWESTIONARIUSZ A – N

Treścią niniejszego artykułu jest zagadnienie związane z pomiarem intensywności zachowań altruistycznych. Zachowanie altruistyczne jest rozumiane jako działanie świadome i dobrowolne na rzecz innych ludzi, które przynosi korzyści innym, a osoba działająca nie oczekuje w zamian na zewnętrzne nagrody, gdyż działanie pomocne jest dla niej wartością samą w sobie. Pomiar zachowań altruistycznych w literaturze przedmiotu ma dwie tradycje: jedna to badania eksperymentalne dotyczące sytuacji społecznych; druga to tradycja związana z badaniem testowym opartym na samoopisie. Odwołując się do tej drugiej tradycji oraz do już istniejących w literaturze przedmiotu wzorów (por. Karyłowski, 1982a; Szuster, 2002), skonstruowano skalę do mierzenia altruizmu, która została opisana w artykule. Kwestionariusz A – N składa się z dwóch części. W pierwszej jest 9 opowiadań; do każdego opowiadania dołączono zestaw sześciu gotowych odpowiedzi, wyrażających różne nasilenia postawy altruistycznej. Część druga zawiera 8 opowiadań (zadaniem osoby badanej jest wyrażenie opinii na 7-stopniowej skali typu Likerta, w jakim stopniu zgadza się lub nie zgadza się z decyzją podjętą przez bohatera opowiadania). Wynik ogólny jest łączną sumą punktów uzyskanych przez osobę badaną w części pierwszej i drugiej. Mieści się on w przedziale 17-110 pkt, gdzie wynik najniższy oznacza brak altruizmu, zaś wynik z drugiego bieguna – najwyższy poziom altruizmu. Na podstawie przeprowadzonych procedur stwierdzono, że skonstruowany test jest trafnym narzędziem do przewidywania szerokiego zakresu zachowań altruistycznych oraz poziomu jego natężenia, a obliczone współczynniki rzetelności dowodzą, że jest to również narzędzie odznaczające się bardzo wysoką rzetelnością.

Słowa kluczowe: altruizm, pomiar intensywności altruizmu, badania eksperymentalne altruizmu oparte na samoopisie.

I. POJĘCIE ALTRUIZMU

Francuski socjolog August Comte użył po raz pierwszy pojęcia altruizmu na oznaczenie bezinteresownego dążenia woli skierowanej na dobro drugich oraz określenie takich zachowań, które miały na celu troskę o los innych ludzi i gotowość poświęcania interesów osobistych dla dobra społecznego. Comte był przekonany, że należy rozwijać i pielęgnować miłość, gdyż prowa-

dzi ona do ulepszenia życia ludzkości, przewycięża egoizm i rozwija popędy altruistyczne (por. także Rushton, Sorrentino, 1981; Kamiński, 1985; Pastuszka, 1985).

Termin „prospołeczny” pojawił się w literaturze psychologicznej na początku lat sześćdziesiątych XX wieku za sprawą E. Z. Johnson, która dokonała rozróżnienia między niespołeczną i prospołeczną agresją. Przez prospołeczną agresję autorka rozumiała zachowania, które mimo że przynoszą szkodę i cierpienie innym ludziom, to jednak realizują cele, oceniane w danej kulturze jako wartościowe czy wręcz pożądane (np. zabijanie w wojnie obronnej) (por. Wispe, 1972, s. 2-3; Reykowski, 1979).

W najnowszej literaturze można zauważyć, że jedni autorzy konsekwentnie posługują się tylko terminem „zachowania prospołeczne”, inni mówią tylko o „zachowaniach altruistycznych”, a jeszcze inni utożsamiają te pojęcia i stosują je zamiennie.

Bar-Tal pisze, że altruizm jest tylko jednym z typów prospołecznego zachowania, drugim natomiast jest restytucja (1976, s. 7). Autor ten proponuje następującą definicję zachowania prospołecznego: jest to „[...] zachowanie dobrowolne wykonywane po to, żeby przynieść korzyść komuś innemu bez oczekiwania zewnętrznych nagród”. Gdy jest ono podejmowane jako zachowanie stanowiące cel sam w sobie, mamy do czynienia z altruizmem, natomiast gdy osoba pragnie się odwdzięczyć za wcześniej doznane dobro bądź chce zadośćuczynić za szkodę, którą uprzednio wyrządziła, mamy do czynienia z restytucją (por. Bar-Tal, 1976).

W pracach Reykowskiego (1975, 1976, 1977, 1978, 1979) również pojawiają się oba pojęcia – „prospołeczny” i „altruistyczny”. Podobnie jak u Bar-Tala, zachowania prospołeczne traktowane są przez Reykowskiego jako kategoria szersza niż zachowania altruistyczne. Cechą wspólną zachowań prospołecznych jest to, że są one wywołane przez aktualny lub możliwy stan innej osoby bądź innego obiektu społecznego i organizowane ze względu na interesy i potrzeby tegoż obiektu (Reykowski, 1979, s. 46). W ramach zachowań prospołecznych wyodrębnia on zachowania allocentryczne (takie zachowanie, w którym inna osoba osiąga korzyść, podczas gdy podmiot poświęca ważne dobro osobiste), zachowania socjocentryczne (zachowanie, w którym jakaś zbiorowość odnosi korzyść, podczas gdy podmiot poświęca ważne dobro osobiste – zdrowie, życie, dobre imię) i czynności pomocne, ale tylko dwa pierwsze można zaliczyć do zachowań altruistycznych. Reykowski (1979) wyjaśnia, że w pojęciu „altruizm” zawarte jest założenie dotyczące motywacji, tzn. braku oczekiwania na wzmocnienia zewnętrzne.

Kenrick, Neuberg i Cialdini (2002) używają pojęcia „zachowanie prospołeczne” również w szerokim znaczeniu. Definiując je piszą, że jest to każde działanie dla dobra drugiego człowieka; jest ono zachowaniem prospołecznym nawet wówczas, gdy pomagający odnosi korzyść (por. s. 436). W obrębie tych szeroko pojętych zachowań, jak twierdzą wymienieni autorzy, można wyodrębnić różne typy zachowań prospołecznych. Pierwszym z nich jest ofiarność, czyli takie działania, które przynoszą korzyść innym osobom, a nie zapewniają zewnętrznej nagrody czy uznania osobie pomagającej. Mówiąc o ofiarności, autorzy nie wykluczają, że osoba pomagająca może odczuwać wewnętrzną satysfakcję ze swojego czynu, np. w postaci zadowolenia z siebie. Tak zdefiniowane zachowania prospołeczne, gdzie motywacja jest wewnętrzna, Bar-Tal i Raviv (1982), Eisenberg i Fabes (1998) określają mianem altruizmu. Z kolei Batson rezerwuje pojęcie altruizmu dla jeszcze bardziej zawężonego typu zachowań prospołecznych, a mianowicie takiego, gdzie motywem postępowania jest wyłącznie chęć poprawienia sytuacji drugiej osoby (por. Batson, Show, 1991). Altruizm, który motywowany jest sytuacją osoby znajdującej się w potrzebie, oraz taki, gdzie zachowanie pomocne jest celem samym w sobie, a nie podyktowane poczuciem wstydu lub winy, Batson (1991; Batson i in., 1986) nazywa „prawdziwym” (por. także Batson i in., 1989; Batson, Batson i in., 1995; Batson, Klein i in., 1995; Batson, Weeks, 1996; Batson i in., 1997; Carlo, Eisenberg, 1991).

Pojęcia altruizmu używają Macaulay i Berkowitz (1970). Ich definicja jest często cytowana w literaturze przedmiotu. Autorzy ci mówią, że altruizm jest zachowaniem, które ma na celu dobro innej osoby bez oczekiwania zewnętrznej nagrody (s. 3).

Według Karyłowskiego pojęcia „zachowania prospołeczne” i „zachowania altruistyczne” wydają się bardzo bliskie, a może nawet tożsame. Definicja altruizmu, którą przyjmuje w swojej pracy (1982a, s. 10), określa, że z takimi zachowaniami mamy do czynienia tylko wówczas, gdy ich motywacja jest bezinteresowna, a więc pozbawiona oczekiwań nagród zewnętrznych. Podejście to wyznacza bardzo podobne granice dla badanego problemu, jakie zakreśliła Jarymowicz (1979), nazywając je zachowaniami prospołecznymi. Charakterystyczne dla Karyłowskiego jest podkreślenie roli intencji dawcy w uznaniu jakiegoś zachowania za altruistyczne. Analizując jego liczne prace (Karyłowski 1977a, 1977b, 1978, 1982a, 1982b, 1982c, 1984), można by zaliczyć go do tych autorów, którzy pojęcia te stosują zamiennie.

W prezentowanych w literaturze definicjach altruizmu, obok zauważanych rozbieżności w definiowaniu, można dostrzec kilka punktów wspólnych. Wie-

lu psychologów (por. Leeds, 1963; Bar-Tal, 1976; Berkowitz, 1972; Bar-Tal, Sharabany, Raviev, 1982; por. także Śliwak, 1998a) zgadza się, że zachowanie altruistyczne musi być podjęte dobrowolnie i przynosić korzyść innym, powinno być podjęte bez oczekiwania nagród zewnętrznych i należałoby je traktować jako cel sam w sobie.

Na koniec tych krótkich¹ rozważań dotyczących pojęcia altruizmu należałoby zwrócić uwagę na jeszcze jeden aspekt, a mianowicie świadomości. Socjobiologowie, nazywając zachowania zwierząt i owadów altruistycznymi, stawiają znak równości między altruizmem nieświadomym i altruizmem uświadomionym, typowym dla człowieka (Wilson, 1988). Kiedy analizujemy zagadnienie altruizmu jako postawę czysto ludzką, należy oprócz wymienionych wyżej warunków dodać jeszcze jeden, a mianowicie, że jest to zachowanie świadome (por. Śliwak, 1998a). Wagę czynnika świadomości podkreślają liczni autorzy. Obuchowski (1983) pisze, że świadomość nie może być pominięta przy rozważaniach nad motywacją człowieka. „Kontrolująca funkcja świadomości sięga u człowieka tak daleko, że w normalnych warunkach nie możemy sobie wyobrazić, aby możliwe było ukierunkowane, celowe działanie, bez świadomej aprobaty” (s. 24). Rozróżniając świadomość pierwotną oraz świadomość wyższego rzędu Edelman uważa, że świadomość wyższego rzędu pełni funkcję orientacyjną w przeżywanych doświadczeniach i zamiarach oraz funkcję rozpoznawania własnych zachowań. Autor ten stwierdza ponadto, że świadomość nie jest epifenomenem, jakimś dodatkiem do organizmu, ale mieszcząc się w nim (w organizmie), ma siłę regulacyjną (por. Zaborowski, 2000, s. 17-18). Kolańczyk (1999) dodaje, że świadomość pełni funkcję integracyjną oraz wpływa na regulację zachowań i podejmowanie decyzji.

Podjmując próbę integracji różnych prezentowanych powyżej, jak również obecnych w literaturze przedmiotu definicji altruizmu oraz uwzględniając sugestie dotyczące roli świadomości, przyjęto w niniejszym opracowaniu, że: zachowanie altruistyczne jest działaniem świadomym i dobrowolnym na rzecz innych ludzi. Przynosi ono korzyści innym osobom, a osoba działająca nie oczekuje w zamian na zewnętrzne nagrody, gdyż pomoc innym jest dla niej wartością samą w sobie.

¹ Szerzej na ten temat zob. Śliwak (2001).

Takie rozumienie zachowań altruistycznych stało się punktem wyjścia do rozpoczęcia prac nad konstrukcją narzędzia, które mogłoby mierzyć takie zachowanie oraz jego nasilenie.

II. POMIAR ALTRUIZMU

W literaturze przedmiotu odnotowuje się dwie tradycje badań altruizmu: jedna to badania eksperymentalne dotyczące sytuacji społecznych; druga, mająca długą historię, jest związana z badaniem testowym opartym na samoopisie. W badaniach zachowań prospołecznych psycholodzy amerykańscy najczęściej stosują eksperyment (por. Berkowitz, Daniels, 1963; Piliavin, Rodin, Piliavin, 1969; Darley, Latane, 1970; Darley, Batson, 1973; Cialdini, Kenrick, Bauman, 1982; Salovey, Mayer, Rosenhan 1991).

Doceniając walory metodologiczne podejścia eksperymentalnego (obiektywizm, ścisłość pomiaru, kontrola zmiennych), nie należy tracić z pola widzenia tego, że w przypadku badania eksperymentalnego problemów społecznych musimy albo zdecydować się na badania bardzo wąskich problemów metodami ścisłymi, albo zrezygnować ze ścisłości eksperymentalno-laboratoryjnej i badać szersze problemy społeczne, ale w warunkach quasi-laboratoryjnych lub quasi-naturalnych, gdzie możliwości kontroli zmiennych oraz ścisłego pomiaru są bardziej ograniczone. Badania eksperymentalne w psychologii społecznej są atrakcyjne, mają jednak wiele ograniczeń metodologicznych². Na niebezpieczeństwo związane z badaniem bardzo wąskich problemów w zakresie zachowań altruistycznych (np. tylko dzielenie się, dawanie, pomaganie ofiarom nagłego wypadku) zwrócił uwagę Karyłowski (1982a). Pisze on, że wąskie podejście jest łatwe do empirycznego stosowania, ale teoretycznie miażdżące. „W sytuacji gdy występują i tak już znaczne trudności w integracji wyników pochodzących z różnych badań, stwarza ono bowiem pokusę znacznego ograniczenia prób takiej integracji co, rzecz jasna, opóźniałoby jeszcze proces kumulacji wiedzy i oddaliłoby nas od możliwości zrozumienia mechanizmów motywacyjnych leżących u podłoża badanych zachowań” (s. 26).

² Dyskusję na temat wad i zalet metod eksperymentalnych w badaniu ludzkich zachowań można znaleźć w pracach Kicińskiego (1978), Zaborowskiego (1980), Aronsona (1995). Niewątpliwie warte przytoczenia w tym miejscu są słowa Neisera (1999), który pisze: „Często zachowanie badanych w trakcie eksperymentów psychologicznych nie odpowiada temu, co robią w znanych sobie warunkach” (s. 180).

Tradycja badań testowych jest powszechnie znana i uznana na terenie psychologii. W literaturze przedmiotu są opisane liczne skale do badania altruizmu (Self-Report Altruism Skale) oparte na samoopisie. Autorami jednej z takich skal są np. znany badacz problematyki altruizmu Philip Rushton oraz Chrisjohn i Fekken (1981; por. także Rushton, 1984; Khana, Singh, Rushton, 1993). Rushton i jego współpracownicy skonstruowali skalę składającą się z 20 krótkich twierdzeń dotyczących zachowań altruistycznych (np. „Pomogłem obcej osobie wypchnąć samochód ze śniegu” albo „Dawałem pieniądze na cele charytatywne”). Zadanie badanych osób polegało na ocenie częstości angażowania się w tego typu zachowania (nigdy, raz, więcej niż raz, często, bardzo często) (por. Rushton, 1984, s. 282). Penner, Fritzsche, Craiger i Freifeld (por. Penner, Finkelstein, 1998) opracowali baterię testów do pomiaru prospołecznej osobowości (PSB – Prosocial Personality Battery). Wyniki uzyskiwane za pomocą tego testu, według jego autorów, posłużyły do przewidywania szerokiego zakresu zachowań prospołecznych, a szczególnie osób angażujących się w wolontariat.

W dotychczasowych badaniach, odnoszących się do problematyki zachowań prospołecznych, na terenie Polski używane były narzędzia typu socjometrycznego (por. Szustrowa, 1972; Paszkiewicz, 1975; Boski, 1979; Grzesiuk, 1979; Karyłowski, 1982a, 1982b). Badanie polega np. na tym, że każda osoba z grupy (klasy) oceniana jest przez wszystkie pozostałe osoby z grupy (z wyjątkiem nieobecnych w danym dniu w klasie) pod względem zdolności do bezinteresownej pomocy (por. Karyłowski, 1982a, s. 54, 152). Badania tego typu zakładają dobrą wzajemną znajomość osób badanych.

W celu wyodrębnienia osób o różnym typie altruizmu Szuster (2002; por. także Szuster-Zbrojewicz, 1988) stosowała technikę kwestionariuszową. Z kolei Karyłowski (1982a) dla wskazania osób zachowujących się prospołecznie i nieprospołecznie oraz dla określenia typu altruizmu stosował połączone techniki: nominacyjną i kwestionariuszową.

Metody socjometryczna czy eksperymentalna nie zawsze mogą być zastosowane do badania zróżnicowanych postaw altruistycznych. Pomiar metodą kwestionariuszową, przy założeniu jej wartości diagnostycznej, jest często bardziej sprawny i wygodny w stosowaniu. Postanowiono zatem opracować własną metodę, za pomocą której można by zróżnicować badane populacje ze względu na różny stopień gotowości do bezinteresownego działania na rzecz innych ludzi bez oczekiwania zewnętrznych wzmocnień. W konstruowaniu metody odwołano się do już istniejących w literaturze przedmiotu wzorów (por. Karyłowski, 1982a; Szuster, 2002).

III. KWESTIONARIUSZ A – N³

Na wstępnym etapie przygotowania kwestionariusza przeprowadzono badania sondażowe wśród przeszło 100 osób, prosząc je o podanie przykładów obserwowanych przez nie zachowań altruistycznych oraz niealtruistycznych. Zebrany w ten sposób materiał, a także dodatkowe informacje uzyskane z fachowej literatury, istniejących kwestionariuszy, ankiet i dyskusji posłużyły jako empiryczna baza wyjściowa do ułożenia Kwestionariusza A – N składającego się z dwóch części. Pierwsza część zawierała 12, a druga 8 opowiadań. Opowiadania z pierwszej części opisywały sytuację, w której fikcyjny bohater znajduje się w obliczu dylematu moralnego i ma podjąć decyzję, czy udzielić pomocy potrzebującej osobie. Do każdego z opowiadań dołączony był zestaw 6 kategorii możliwych zachowań, z których 3 wyrażało postawę altruistyczną, a dalsze 3 – niealtruistyczną. W drugiej części opowiadania były z kolei tak ułożone, że kończyły się już podjęciem określonej decyzji, a zadaniem osoby badanej było wyrażenie opinii na 7-stopniowej skali, w jakim stopniu zgadza się ona z decyzją podjętą przez bohatera opowiadania.

Treść i strukturę opowiadań poddano wielokrotnej dyskusji uczestnikom seminarium doktoranckiego z Psychologii Społecznej i Psychologii Religii KUL. Te dyskusje były podstawą do wprowadzenia zmian i poprawek w opowiadaniach.

Konstruując narzędzie przyjęto założenie, że osoba badana, czytając opowiadania, będzie rzutowała na owych fikcyjnych bohaterów własną motywację i przekonania. Za przyjęciem takiego rozwiązania (metody projekcyjnej) przemawiał fakt, że techniki projekcyjne w mniejszym stopniu niż techniki oparte na samoopisie narażone są na wpływ zmiennej aprobaty społecznej, a z tym należało się liczyć przy badaniu zmiennej altruizmu (por. analogiczne testy u: Karyłowski, 1982a; Szuster, 2002). Dla zapewnienia jak najlepszych warunków identyfikowania się osób badanych z bohaterami kolejnych opowiadań bohaterowie ci byli opisywani w taki sposób, by mogli być spostrzegani jako podobni do nich samych. Bohaterowie opowiadań byli zawsze tej samej płci co osoby badane, w podobnym co one wieku. Pomyślano również o tym, żeby przekonania, zainteresowania czy upodobania, o których była mowa w opowiadaniach, były raczej typowe dla populacji, dla której przeznaczone było narzędzie badawcze. Opisane w opowiadaniach dylematy były tego ro-

³ Przyjęto nazwę Kwestionariusz A – N, co można by rozwinąć jako Kwestionariusz Altruizmu i Niealtruizmu.

dzaju, że udzielenie partnerowi pomocy było zawsze dla partnera istotne, natomiast dla bohatera stosunkowo kosztowne, a możliwość otrzymania nagrody za takie zachowanie raczej minimalne bądź żadne. W opowiadaniach starano się uwzględnić różne sytuacje życiowe tak, by obejmowały szeroki zakres doświadczeń życia codziennego badanych osób.

Opowiadania z pierwszej części kwestionariusza, wraz z różnymi możliwościami zachowań bohaterów, zaprezentowano 35 kompetentnym sędziom⁴, którzy na 7-stopniowej skali ocenili wszystkie zachowania bohaterów opowiadań w zależności od stopnia nasilenia altruizmu lub jego braku w poszczególnych decyzjach. Takiemu zachowaniu bohatera opowiadania, które wyrażało postawę najbardziej altruistyczną, należało przyporządkować liczbę +3, natomiast zachowaniu wyrażającemu postawę najmniej altruistyczną należało przyporządkować liczbę -3. Odpowiednio dla pozostałych kategorii +2 i +1 oraz -2 i -1. Gdyby któreś z zamieszczonych pod opowiadaniem zachowanie bohatera nie kwalifikowało się ani do altruizmu, ani do braku altruizmu, zadaniem sędziego było przyporządkować mu wartość 0.

Przed przystąpieniem do oceny poszczególnych kategorii zadaniem sędziów było zapoznanie się z definicją altruizmu przyjętą w tej pracy.

Spośród 35 sędziów kompetentnych pracę wykonały 32. Ponieważ dwie osoby oddały materiały niekompletne, ostatecznie przyjęto wyniki 30 sędziów. Uzyskane odpowiedzi opracowano w ten sposób, że obliczono procent zgodności sędziów w ocenie poszczególnych kategorii odpowiedzi. Przyjęto zasadę, że procent zgodności sędziów musi być większy niż 75, aby opowiadanie zostało włączone do ostatecznej wersji kwestionariusza. Spośród 12 opowiadań wstępnej wersji kwestionariusza usunięto 3. Ostateczna wersja Kwestionariusza A – N składa się z 9 opowiadań w pierwszej części. Do każdego opowiadania dołączono zestaw 6 gotowych odpowiedzi wyrażających różne nasilenia postawy altruistycznej. Część druga zawiera 8 opowiadań. Zadaniem osoby badanej jest wyrażenie opinii na 7-stopniowej skali typu Likerta, w jakim stopniu zgadza się lub nie zgadza się z decyzją podjętą przez bohatera opowiadania. Wynik ogólny jest łączną sumą punktów uzyskanych przez osobę badaną w części pierwszej i drugiej. Mieści się on w przedziale 17-110 punktów, gdzie wynik najniższy oznacza brak altruizmu, a wynik z drugiego bieguna – najwyższy poziom altruizmu.

⁴ Sędziowie kompetentni mieli wyższe wykształcenie; 50% z nich stanowili pracownicy naukowcy Wydziału Psychologii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, zaś pozostałą część – uczestnicy seminarium doktoranckiego z Psychologii Społecznej i Psychologii Religii.

1. Trafność i rzetelność Kwestionariusza A – N

Trafność. Guilford (1988, s. 86) stwierdza, że pojęcie trafności związane jest z pytaniem, co na podstawie wyników testu można przewidzieć. W przypadku Kwestionariusza A – N chodzi o pomiar poziomu gotowości osoby do zachowań altruistycznych. Literatura przedmiotu wymienia różne rodzaje trafności (prognostyczną, diagnostyczną, treściową) (por. Brzeziński, 1978, s. 297-298; 1997; Brzeziński, Hornowska, 2000), które można podzielić dychotomicznie: z jednej strony można mówić o kryterium trafności wewnętrznej, a z drugiej o kryterium trafności zewnętrznej.

Kryterium wewnętrzne. Ustalanie trafności treściowej można zaliczyć do kryterium wewnętrznego. Polega ono na wykazaniu odpowiedniości, jaka zachodzi między treścią metody i problemem, który ma być badany za pomocą tej metody. W przypadku Kwestionariusza A – N wspomnianą adekwatność między treścią metody i problemem starano się zapewnić poprzez odpowiednią konstrukcję treści opowiadań, a następnie odwołano się do oceny sędziów kompetentnych, którzy dokonali logicznej analizy treści metody i eliminowali te opowiadania, które ich zdaniem nie były reprezentatywne dla zachowań altruistycznych. Kryterium dla oceny sędziów stanowiła przyjęta przez badacza i podana we wstępnych rozważaniach tego artykułu definicja altruizmu (por. Brzeziński, 1978, s. 298; Bechtold, 1968, s. 35-36).

Kryterium zewnętrzne. Dodatkowo trafność metody sprawdzano, opierając się na kryterium zewnętrznym. Jako kryterium takiej trafności Kwestionariusza A – N przyjęto rzeczywiste i trwające pewien okres czasu (1-3 lata) zaangażowanie ludzi w działalność pomocną i charytatywną. Wydaje się, że ten rodzaj aktywności człowieka jest diagnostycznym kryterium w ocenie zachowań altruistycznych. W tym celu przebadano Kwestionariuszem A – N dwie grupy osób. Jedną 30-osobową grupę stanowili wolontariusze zajmujący się osobami niepełnosprawnymi – upośledzonymi umysłowo i fizycznie – skupionymi we wspólnocie „Wiara i Światło”. Grupy te popularnie zwane są Muminkami⁵. Drugą grupę 30 osób dobrano losowo (grupa kontrolna).

⁵ Wspólnoty „Wiary i Światła” (popularnie zwane Muminkami) są polskim odpowiednikiem Wspólnot l’Arche, których założycielem jest Jean Vanier. Grupy te skupiają osoby upośledzone umysłowo i fizycznie. Zadaniem wolontariuszy jest opieka i wspieranie moralne tych osób, przychodzenie im z pomocą i akceptacją, pomoc w uspołecznieniu i integracji ze społeczeństwem. Wspólnoty „Wiary i Światła” są miejscem, gdzie osoby z upośledzeniem czują się sobą, czują się kochane i uznawane takimi, jakimi są.

Wśród badanych osób – wolontariuszy – znalazło się 14 kobiet i 16 mężczyzn w wieku od 20 do 25 lat ($M = 22,53$; $SD = 1,33$). Przedział wiekowy badanych kobiet wahał się od 20 do 24 lat ($M = 22,07$; $SD = 1,33$), mężczyzn – od 20 do 25 lat ($M = 22,85$; $SD = 1,27$). Były one wolontariuszami co najmniej 1 rok (najkrótszy okres wolontariatu) do 3 lat (najdłuższy). W grupie kontrolnej znalazło się, podobnie jak w grupie eksperymentalnej, 14 kobiet w wieku 20-25 lat ($M = 23,64$; $SD = 1,08$) i 16 mężczyzn w wieku 20-25 lat ($M = 24,25$; $SD = 0,79$).

Średni wynik w Kwestionariuszu A – N uzyskany przez grupę wolontariuszy jest znacznie wyższy niż w grupie kontrolnej i wynosi: $M = 86,50$; $SD = 7,51$, podczas gdy grupa kontrolna uzyskuje średni wynik $M = 77,57$; $SD = 10,98$. Różnica między średnimi obu grup jest istotna statystycznie ($t = 4,51$; $p < 0,001$). Na tej podstawie można wnioskować, że skonstruowany test jest trafnym narzędziem do przewidywania szerokiego zakresu zachowań altruistycznych oraz poziomu jego natężenia⁶.

Niektórzy autorzy piszą, że o trafności testu można mówić także wówczas, gdy na podstawie danego narzędzia (testu) istnieje możliwość wyodrębnienia osób o różnym stopniu określonej cechy (por. Zaborowski, 1996, s. 126). Dotychczasowe badania Kwestionariuszem A – N (por. Peciak, 1995; Śliwak, Hajduk, 1996; Szymańska, 2000) wskazywałyby, że również takim typem trafności odznacza się ta skala.

Rzetelność. Istnieje kilka metod oceny rzetelności; wiarygodność, równoważność międzypółkowa, zgodność wewnętrzną (Brzeziński, 1978).

Kwestionariusz A – N sprawdzono metodą stabilności bezwzględnej, czyli dwukrotnego badania tej samej grupy osób ($N = 65$; 57 kobiet, 8 mężczyzn) w odstępie 14 dni. Współczynnik korelacji (r Pearsona) dla całej skali wynosi

⁶ Dodatkowo Kwestionariuszem A – N przebadano grupę 158 osób (83 kobiety i 75 mężczyzn) w wieku 20-25 lat. Spośród nich, na podstawie odchylenia ćwiartkowego (Q), wyodrębniono trzy grupy: (1) z niskim altruizmem – osoby, których wyniki znalazły się w I ćwiartce ($Q_1 - 72,25$); (2) z przeciętnym altruizmem, które uzyskały wynik w granicach mediany ($Me - 81,5$); (3) z wysokim altruizmem, których wyniki mieszczą się w IV ćwiartce ($Q_3 - 87,0$). W każdej z wyodrębnionych grup znalazło się po 40 osób. Osoby z niskim altruizmem uzyskały w Kwestionariuszu A – N średni wynik (M) równy 65,67 ($SD = 6,03$), z przeciętnym altruizmem: $M = 81,88$; $SD = 1,65$, natomiast z wysokim altruizmem $M = 92,25$; $SD = 4,11$. Następnie porównano średnie wyniki trzech grup ze średnim wynikiem wolontariuszy. Wynik grupy wolontariuszy był wyższy niż grupy z niskim altruizmem, różnica między tymi grupami była istotna statystycznie ($p < 0,000$). Podobnie grupa wolontariuszy uzyskała średni wynik wyższy niż grupa środkowa ($p < 0,002$). Grupa z wysokim altruizmem uzyskała średni wynik wyższy niż grupa wolontariuszy ($p < 0,000$).

0,86, dla części pierwszej 0,87, a dla drugiej 0,75. Uzyskane współczynniki zdają się przemawiać za tym, że kwestionariusz jest rzetelnym narzędziem.

Brzeziński (2000, s. 407) pisze, że jedną z najbardziej popularnych metod oszacowania współczynnika rzetelności jest metoda zaproponowana przez Lee Cronbacha, polegająca na oszacowaniu zgodności wewnętrznej poprzez skorelowanie każdej pozycji z ogólnym wynikiem testu. Taki zabieg statystyczny przeprowadzono w niniejszym opracowaniu na wynikach 424 osób: 222 (52,4%) kobietach i 202 (47,6%) mężczyznach. Rozpiętość wieku badanych osób wynosiła od 22 do 33 lat. Średnia arytmetyczna wieku (M) wszystkich badanych osób wynosiła 26,6, a odchylenie standardowe (SD) – 2,7. Średnia wieku oraz odchylenie standardowe dla kobiet i mężczyzn wynosiły odpowiednio: $M = 26,6$; $SD = 2,7$ oraz $M = 26,6$; $SD = 2,7$. Uzyskany współczynnik był bardzo wysoki i wynosił 0,81. Wynik ten świadczy o wysokiej zgodności wewnętrznej testu, a co za tym idzie – również o jego wysokiej rzetelności.

IV. PRZYDATNOŚĆ METODOLOGICZNA KWESTIONARIUSZA A – N

Zadaniem skonstruowanego Kwestionariusza A – N jest różnicowanie ludzi ze względu na różny stopień ich gotowości do bezinteresownego działania na rzecz innych osób bez oczekiwania nagrody zewnętrznej. Dotychczas nie opracowano na gruncie polskim takiego narzędzia. Wprawdzie można było wykorzystać istniejące w literaturze światowej skale i przetłumaczyć je na język polski, ale nie zrobiono tego z kilku względów. Po pierwsze, jak piszą Drwal i Wilczyńska (1995) „Wykorzystywanie tłumaczeń skal obcych bez weryfikacji ich trafności i rzetelności jest ryzykowne”. Wprawdzie kryteria wartościowania zachowań, cech i postaw są podobne w różnych kulturach, niemniej niektóre twierdzenia takich skal nie są trafne we współczesnych warunkach polskich. Po drugie, często twierdzenia skal, np. Skali Altruizmu Rushtona (The Self Report Altruism Scale) (por. Rushton, 1984), nie uwzględniają w swojej treści problemu motywacji takich zachowań (przykładowe twierdzenia ze Skali Rushtona: „Oddawałem krew”, albo „Podwoziłem obce osoby swoim samochodem” – nigdy, raz, więcej niż raz, często, bardzo często). Zachowaniem altruistycznym jest więc każdy czyn na rzecz innej osoby, nawet gdyby za nim stało oczekiwanie nagrody. Tymczasem intencją autora Kwestionariusza A – N było badanie takich zachowań prospołecznych, które wykluczają nagrodę zewnętrzną (zob. treść opowiadań kwestionariusza

zamieszczonego w Aneksie). Po trzecie, jak zauważa Karyłowski (1982a, s. 30), wyniki pomiaru oparte na samoopisie narażone są w większym stopniu na wpływ zmiennej aprobaty społecznej. Tymczasem – jak dalej stwierdza autor – „[...] cały obszar, w którego obrębie się tu poruszamy (uczucia i zachowania moralne), jest zmienną tą silnie nasycony, trzeba więc tu być szczególnie ostrożnym” (tamże). Idąc za sugestią Karyłowskiego (1982a), w prezentowanej skali próbowano wyeliminować albo przynajmniej w dużym stopniu zminimalizować wpływ tej zmiennej poprzez konstrukcję narzędzia o charakterze projekcyjnym, a więc takiego, gdzie osoba badana rzutuje na zewnątrz (na opisywanych przez siebie bohaterów) swoje wewnętrzne cechy, stany i procesy psychiczne (por. także Kowalik, 1984, s. 107)⁷. Wyniki pomiarów uzyskane poprzez techniki tego rodzaju w mniejszym stopniu narażone są na wpływ zmiennej aprobaty społecznej (por. Karyłowski, 1982a).

1. Kwestionariusz A – N jako etap szerszych badań nad altruizmem

Konstrukcja Kwestionariusza A – N pomyślana była w kontekście szerszego i bardziej zaawansowanego programu badań nad altruizmem – zarówno nad altruizmem „w ogóle”, jak i jego wyodrębnionymi typami. Kwestionariusz był już wielokrotnie stosowany w badaniach poziomu altruizmu. Wyniki uzyskane za jego pomocą miały zwykle rozkład normalny (por. Śliwak, 1993; 1996a; 1996b; Śliwak, Leszczuk, 1994; Śliwak, Hajduk, 1996; Śliwak, Szafrkańska, 2000). Osoby o wyższej gotowości do zachowań altruistycznych, wyodrębnione za pomocą Kwestionariusza A – N, charakteryzowały się – w stosunku do osób z niższym poziomem altruizmu – wyższym poziomem poczucia sensu życia, lepszym przystosowaniem społecznym (Śliwak, Hajduk, 1996), lepszymi relacjami interpersonalnymi (Szymańska, 2000) oraz większą intensywnością pozytywnej postawy religijnej i lepszymi relacjami religijnymi w stosunku do Boga (1993; Śliwak, Szafrkańska, 2000). Pozytywny związek altruizmu z religijnością znajduje potwierdzenie w badaniach innych autorów. Prężyna (1977), charakteryzując osoby z wysoką centralnością postawy religijnej, stwierdził, że osoby te są otwarte na drugiego człowieka. Z kolei

⁷ Słabością tego rodzaju pomiaru jest arbitralne założenie o identyfikacji z bohaterami opowiadań. Można temu jednak przynajmniej częściowo zaradzić – poprzez sformułowanie odpowiedniej instrukcji do badań, wprost nakłaniającej osoby badane do postawienia się w sytuacji opisanej w opowiadaniu (por. Karyłowski, 1982a, s. 30).

w innych badaniach autor ten (Prężyna, 1981), porównując osoby o wysokiej intensywności pozytywnej postawy religijnej, o wysokiej intensywności negatywnej postawy religijnej oraz o niskiej intensywności postawy religijnej, stwierdza, że osoby z wysoką intensywnością pozytywnej postawy religijnej (zdecydowanie religijne) są bardziej prospołeczne niż pozostałe badane grupy.

Kwestionariusz A – N jest dobrą metodą komplementarną w stosunku do kwestionariusza KEEM, badającego endo- i egzocentryczne typy altruizmu. Karyłowski⁸ (1982a, s. 30) zauważa, że stosowanie tego narzędzia (KEEM) powinno być poprzedzone wstępną selekcją osób co do ich gotowości do bezinteresownego działania na rzecz innych ludzi. Taką rolę – oprócz badań eksperymentalnych czy socjometrycznych – może pełnić właśnie Kwestionariusz A – N. Łączne stosowanie Kwestionariuszy A – N oraz KEEM wydaje się sensowne również z tego powodu, że mają one podobną strukturę i zbudowane są na podobnych założeniach.

Autor niniejszego artykułu przeprowadził badania, w których zastosował obie metody. Za pomocą Kwestionariusza A – N zostały wyodrębnione osoby o wysokim i niskim poziomie altruizmu (te drugie umownie nazwane niealtruistami), natomiast kwestionariusz KEEM pozwolił wybrać spośród altruistów osoby charakteryzujące się przewagą mechanizmów endo- i egzocentrycznych (por. Śliwak, 2001). W dalszym etapie tych badań poszukiwano struktur osobowościowych powiązanych z określonymi typami altruizmu. Jedną z technik statystycznych użytych w tym celu była sekwencyjna analiza dyskryminacyjna. Test ten zastosowano z tego względu, że uzyskany na jego podstawie wynik (optymalna kombinacja cech z całego ich zespołu) odróżnia dwie populacje lepiej niż najlepsza nawet analiza dyskryminacji oparta na pojedynczych cechach (por. Chlewiński, 1974). Otrzymany wynik pozwolił ocenić poziom zróżnicowania międzygrupowego (altruści endo- i egzocentryczni) w zespołach wielu zmiennych jednocześnie (por. Śliwak, 2001). Uzyskane wyniki wskazują, że testy selekcyjne, jakimi były w pierwszym etapie Kwestionariusz A – N, a w drugim KEEM, charakteryzują się wysoką wartością dyskryminacyjną.

⁸ Oprócz Karyłowskiego nad przygotowaniem opowiadań do testu KEEM pracowały: Larysa Mitznerowa (pseud. Barbara Gordon), autorka popularnych powieści, oraz Hanna Gorska i Maria Wasiak – uczestniczki seminarium magisterskiego (por. Karyłowski, 1982a, s. 36).

*

Wyniki dotychczasowych badań pozwalają stwierdzić, że Kwestionariusz A – N jest rzetelnym i trafnym narzędziem pomiaru gotowości do bezinteresownego działania na rzecz innych ludzi bez oczekiwania nagrody zewnętrznej. Może mieć również szerokie zastosowanie w badaniach poziomu altruizmu, jak i pełnić funkcje metody komplementarnej w badaniach typologizacji altruizmu.

BIBLIOGRAFIA

- Aronson, E. (1995). *Człowiek istota społeczna*. Warszawa: PWN.
- Bar-Tal, D. (1976). *Prosocial behavior*. New York: Wiley.
- Bar-Tal, D., Raviv, A. (1982). A cognitive-learning model of helping behavior development: Possible implications and applications. W: N. Eisenberg (red.), *The development of prosocial behavior* (s. 199-217). New York: Academic Press.
- Bar-Tal D., Sharabany R., Raviv A. (1982). Cognitive basis for the development of altruistic behavior. W: J. Grzelak, V. J. Darlega (red.), *Cooperation and helping behavior* (s. 377-396). New York: Academic Press.
- Batson, C. D. (1991). *The altruism question: Toward a social-psychological answer*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Batson, C. D., Batson, J. G., Griffitt, C. A., Barrientos, S., Brandt, J. R., Sprengelmeyer, P., Bayley, M. J. (1989). Negative-state relief and the empathy-altruism hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56, 922-933.
- Batson, C. D., Batson, J. G., Todd, R. M., Brummett, B. H., Shaw, L. L., Aldegur, C. (1995). Empathy and the Collective Good: Caring for one of the others in a social dilemma. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 4, 619-631.
- Batson, C. D., Bolen, M. H., Cross, J. A., Neuringer-Benefiel, H. E. (1986). Where is the altruism in the altruistic personality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 1, 212-220.
- Batson, C. D., Klein, T. R., Highberger, L., Shaw, L. L. (1995). Immorality from empathy-induced altruism: When compassion and justice conflict. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 6, 1042-1054.
- Batson, C. D., Sager, K., Garst, E., Misook, K., Rubchinsky, K., Dawson, K. (1997). Is empathy-induced helping due to self-other merging? *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 3, 495-509.
- Batson, C. D., Shaw, L. L. (1991). Evidence for altruism: Toward a pluralism of prosocial motives. *Psychological Inquiry*, 2, 107-122.
- Batson, C. D., Weeks, J. L. (1966). Mood effects of unsuccessful helping: Another Test of the Empathy-Altruism Hypothesis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 2, 148-157.

- Bechtoldt, H. P. (1968). Teoretyczne podstawy metod testowych: trafność i prognoza. *Biuletyn Psychometryczny* (t. 2, s. 7-49). Wrocław: Ossolineum.
- Berkowitz, L. (1972). Social norms feelings and other factors affecting helping and altruism. W: L. Berkowitz (red.), *Advances in experimental social psychology* (vol. 6, s. 63-108). New York: Academic Press.
- Berkowitz, L., Daniels, L. R. (1963). Responsibility and dependency. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 66, 429-436.
- Boski, P. (1979). Motywacja osiągnięć a zachowania prospołeczne. *Studia Psychologiczne*, 17, 19-39.
- Brzeziński, J. (1978). Etapy konstruowania kwestionariusza osobowości. W: W. Sanocki (red.), *Kwestionariusze osobowości w psychologii* (s. 269-312). Warszawa: PWN.
- Brzeziński, J. (1980). *Elementy metodologii badań psychologicznych*. Warszawa: PWN.
- Brzeziński, J. (1997). *Metodologia badań psychologicznych*. Warszawa: PWN.
- Brzeziński, J., Hornowska, E. (2000). Podstawowe metody badawcze – teoria i praktyka testowania. W: J. Strelau (red.), *Psychologia* (t. 1, s. 389-435). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Carlo, G., Eisenberg, N., Troyer, D., Switzer, G., Speer, A. L. (1991). The altruistic personality: In what contexts is it apparent? *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 3, 450-458.
- Chlewiński, Z. (1974). Zastosowanie sekwencyjnej analizy dyskryminacyjnej do badań osobowości. *Summarium*, 21, 1, 143-152.
- Cialdini, R. B., Kenrick, D. T., Bauman, D. J. (1982). Effects of mood on prosocial behavior in children and adults. W: N. Eisenberg-Berg (red.), *The development of prosocial behavior* (s. 339-359). New York: Academic Press.
- Darley, J. M., Batson, C. D. (1973). „From Jerusalem to Jericho”. A study of situational and dispositional variables in helping behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1, 100-108.
- Darley, J. M., Latane, B. (1970). Norms and normative behavior: Field studies of social interdependence. W: J. Macaulay, L. Berkowitz (red.), *Altruism and helping behavior* (s. 83-101). New York: Academic Press.
- Drwal, R. Ł., Wilczyńska, J. T. (1995). Opracowanie Kwestionariusza Aprobata Społecznej (KAS). W: P. Brzozowski, P. Oleś (red.), *Adaptacja kwestionariuszy osobowości* (s. 57-66). Warszawa: PWN.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A. (1998). Prosocial development. W: W. Damon (red.), *Handbook of child psychology* (s. 701-798). New York: Wiley.
- Grzesiuk, L. (1979). *Style komunikacji interpersonalnej*. Warszawa: Wydawnictwo UW.
- Guilford, J. P. (1988). Rzetelność i trafność pomiarów. W: J. Brzeziński (red.), *Problemy teorii, rzetelności, konstrukcji i analizy wyników testów psychologicznych* (s. 51-103). Warszawa: PTP.
- Jarymowicz, M. (1979). *Modyfikowanie wyobrażeń dotyczących „ja” dla zwiększenia gotowości do zachowań prospołecznych*. Wrocław: Ossolineum.
- Kamiński, S. (1985). Comte August. W: F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski (red.), *Encyklopedia Katolicka* (t. 3, kol. 565). Lublin: TN KUL.

- Karyłowski, J. (1977a). Explaining altruistic behavior: A review. *Polish Psychological Bulletin*, 8, 1, 27-34.
- Karyłowski, J. (1977b). Koncentracja na sobie i zawartość „ja” idealnego, a bezinteresowne działania na rzecz innych ludzi. *Studia Psychologiczne*, 16, 1, 19-36.
- Karyłowski, J. (1978). O dwóch typach regulacji czynności prospołecznych. W: J. Reykowski (red.), *Teoria osobowości a zachowania prospołeczne*. Warszawa: IFiS PAN.
- Karyłowski, J. (1982a). *O dwóch typach altruizmu*. Wrocław: Ossolineum.
- Karyłowski, J. (1982b). Socjalizacyjne determinanty endo/egzocentryzmu moralnego. *Studia Psychologiczne*, 20, 2, 73-88.
- Karyłowski, J. (1982c). Two types altruistic behavior: Doing good to feel good or to make the other feel good. W: J. Grzelak, V. J. Derlega (red.), *Cooperation and helping behavior* (s. 398-413). New York: Academic Press.
- Karyłowski, J. (1984). Focus of attention and altruism: Endocentric and exocentric sources of altruistic behavior. W: E. Staub, D. Bar-Tal, J. Karyłowski, J. Reykowski (red.), *Development and maintenance of prosocial behavior* (s. 139-153). New York: Plenum Press.
- Kenrick, D. T., Neuberg, S. L., Cialdini, R. B. (2002). *Psychologia społeczna*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Khana, R., Singh, P., Rushton, J. Ph. (1993). Development of the Hindi version of a Self-Report Altruism Scale. *Personality and Individual Differences*, 14, 1, 267-270.
- Kiciński, K. (1978). *Egoizm i problem zachowań prospołecznych*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Kolańczyk, A. (1999). *Czuje, myślę, jestem. Świadomość i procesy psychiczne w ujęciu poznawczym*. Gdańsk: GWP.
- Kowalik, S. (1984). Werbalne techniki projekcyjne. W: H. Sęk (red.), *Metody projekcyjne – tradycja i współczesność* (s. 91-124). Poznań: UAM.
- Leeds, R. (1963). Altruism and the norm of giving. *Merrill-Palmer Quarterly*, 9, 229-240.
- Neisser, U. (1999). Systemy polimorficzne. Nowe podejście do teorii poznania. W: Z. Chlewiński (red.), *Modele umysłu* (s. 178-196). Warszawa: PWN.
- Nowaczyk, Cz. (1985). *Podstawy metod statystycznych dla pedagogów*. Warszawa: PWN.
- Obuchowski, K. (1983). *Psychologia dążeń ludzkich*. Warszawa: PWN.
- Pastuszka, J. (1985). Altruizm. W: F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski (red.), *Encyklopedia Katolicka* (t. 1, kol. 393). Lublin: TN KUL.
- Paszkiwicz, E. (1975). Nastawienia egocentryczne i prospołeczne a podejmowanie celu indywidualnego i pozaindywidualnego w sytuacji ich konfliktu. *Studia Psychologiczne*, 14, 5-7.
- Peciak, M. (1995). *Altruizm a poziom poczucia bezpieczeństwa*. Lublin (mps).
- Penner, L. A., Finkelstein, M. A. (1998). Dispositional and structural determinants of volunteerism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 2, 525-537.
- Piliavin, J. M., Rodin, J., Piliavin, J. A. (1969). Good Samaritanism: An underground phenomenon? *Journal of Personality and Social Psychology*, 4, 289-299.
- Potocka-Hoser, A. (1971). *Wyznaczniki postawy altruistycznej*. Warszawa: PWN.
- Prężyna, W. (1977). Motywacyjne korelaty centralności przedmiotu postawy religijnej. *Roczniki Filozoficzne*, 24, 4.
- Prężyna, W. (1981). *Funkcja postawy religijnej w osobowości człowieka*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.

- Reykowski, J. (1975). Prosocial orientation and self structure. *Zeszyty Naukowe Instytutu Psychologii UW*, 5-24.
- Reykowski, J. (1976). Rozwój sieci poznawczej a zachowania allocentryczne. *Studia Psychologiczne*, 15, 47-66.
- Reykowski, J. (1977). Cognitive development and prosocial behavior. *Polish Psychological Bulletin*, 8, 1, 35-43.
- Reykowski, J. (1978). Podstawowe mechanizmy regulacji społecznego zachowania się człowieka. W: J. Reykowski (red.), *Teoria osobowości a zachowania prospołeczne* (s. 1-30). Warszawa: PAN IFiS.
- Reykowski, J. (1979). *Motywacja, postawy prospołeczne a osobowość*. Warszawa: PWN.
- Rushton, J. Ph. (1984). The altruistic personality: Evidence from laboratory, naturalistic, and self-report perspectives. W: E. Staub, D. Bar-Tal, J. Karyłowski, J. Reykowski (red.), *Development and maintenance of prosocial behavior* (s. 271-290). New York: Plenum Press.
- Rushton, J. Ph., Chrisjonn, R. D., Fekken, G. C. (1981). The altruistic personality and the self-report altruism scale. *Personality and Individual Differences*, 2, 293-302.
- Rushton, J. Ph., Sorrentino, R. M. (1981) Altruism and helping behavior: An historical perspective. W: J. Ph. Rushton, R. M. Sorrentino (red.), *Altruism and helping behavior* (s. 3-18). New York: Lawrence Erlbaum Hillsdale.
- Szuster, A. (2002). Orientacje prospołeczne a preferowanie wartości (w kategoryzacji Shaloma Schwartza). W: M. Lewicka, J. Grzelak (red.), *Jednostka i społeczeństwo* (s. 199-216). Gdańsk: GWP.
- Szuster-Zbrojewicz, A. (1988). Z badań nad związkami podobieństwa/odrębności Ja–Inni z gotowością do egzocentrycznego angażowania się w sprawy pozasobiste. W: M. Jarymowicz (red.), *Studia nad spostrzeganiem relacji Ja-Inni: tożsamość, indywidualizacja, przynależność* (s. 199-231). Wrocław: Ossolineum.
- Szustrowa, T. (1972). Zdolność do działania na rzecz celów pozasobistych a niektóre właściwości rodzinnego treningu wychowawczego. *Zeszyty Naukowe Instytutu Psychologii UW*, 1, 12-41.
- Szymańska, A. (2000). *Spostrzeganie interpersonalne a poziom altruizmu*. Lublin (mps pracy magisterskiej).
- Śliwak, J. (1993). Altruizm a religijność człowieka – badania empiryczne. *Roczniki Filozoficzne*, 41, 4, 41-52.
- Śliwak, J. (1996a). Altruizm endo-egzocentryczny a poziom niepokoju. *Analecta Cracoviensia*, 28, 143-159.
- Śliwak, J. (1996b). Altruizm a preferencja wartości – badania empiryczne. *Roczniki Filozoficzne*, 44, 4, 111-146.
- Śliwak, J. (1998). Altruizm i pojęcia pokrewne. W: P. Francuz, P. Oleś, W. Otrębski (red.), *Studia z psychologii w KUL* (t. 9, s. 37-48). Lublin: RW KUL.
- Śliwak, J. (2001). *Osobowość altruistyczna. Osobowościowe korelaty altruizmu*. Lublin: RW KUL.
- Śliwak, J., Hajduk, E. (1997). Przystosowanie społeczne u osób o różnym poziomie altruizmu. *Roczniki Filozoficzne*, 44, 4, 171-193.

- Śliwak, J., Leszczuk, P. (1994). Poziom altruizmu a obraz siebie – badania empiryczne dorastającej młodzieży. *Roczniki Filozoficzne*, 42, 4, 119-164.
- Śliwak, J., Szafrńska, M. (2000). Poziom altruizmu a przeżywane relacje religijne do Boga. W: T. Doktor, K. Franczak (red.), *Postawy wobec religii. Psychologiczne uwarunkowania i konsekwencje* (s. 161-185). Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.
- Wispe, L. G. (1972). Positive forms of social behavior: on overview. *The Journal of Social Issues*, 3, 1-19.
- Zaborowski, Z. (1980). *Z pogranicza psychologii społecznej i psychologii osobowości*. Warszawa: PWN.
- Zaborowski, Z. (1996). *Współczesne problemy psychologii społecznej i psychologii osobowości*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Profi”.
- Zaborowski, Z. (2000). *Teoria treści i form samoświadomości*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.

ANEKS

KWESTIONARIUSZ A – N⁹

Część I

W I części kwestionariusza 9 opowiadań opisuje sytuację, w których osoby mają podjąć decyzję w różnych sprawach codziennego życia. Do każdego opowiadania dołączony jest zestaw 6 gotowych odpowiedzi – decyzji, oznaczonych literami od **a** do **f**. Wybierając jedną z tych możliwych odpowiedzi, badana osoba podejmuje określoną decyzję. Wyobraź sobie, że to Ty właśnie jesteś na miejscu osoby, która musi podjąć tę decyzję. Po przeczytaniu opowiadania zapoznaj się z dołączonym do niego zestawem odpowiedzi. Przy każdym opowiadaniu wybierz tylko jedną decyzję, z którą najbardziej się zgadzasz. W pewnych wypadkach może Ci się wydać, że do danej sytuacji pasują dwie odpowiedzi lub też że żadna nie jest dobra. W takim wypadku wybierz tę decyzję, która jest – choćby trochę – bardziej zgodna z Twoją własną. Swój wybór zaznacz na osobnym ARKUSZU ODPOWIEDZI poprzez zakreślenie kółkiem odpowiedniej litery oznaczającej wybraną decyzję. Jeżeli np. w opowiadaniu 1 najbardziej zgadzasz się z decyzją oznaczoną literą **c**, wówczas na arkuszu odpowiedzi zakreśl kółkiem literę **c**. Zaznaczając odpowiedzi uważaj, by numer opowiadania zgadzał się z numerem na arkuszu odpowiedzi.

1. Znajomy Krzysztofa prosi go o pożyczanie pewnej sumy pieniędzy. Krzysztof zaplanował jednak w najbliższych dniach większe zakupy, pociągające za sobą znaczne wydatki, z których musiałby zrezygnować, chcąc pomóc znajomemu. Krzysztof mógłby się poświęcić

⁹ W badaniach psychologicznych Kwestionariusz A – N stosowany był w dwóch wersjach: dla mężczyzn i dla kobiet. Wersja dla kobiet różni się od wersji dla mężczyzn tylko tym, że imiona osób uczestniczących w opowiadaniach zastąpione były imionami żeńskimi.

- i odłożyć przewidziane wydatki, ale jednocześnie wie, że nie może liczyć nawet na wzajemność ze strony swojego znajomego, który ustawicznie boryka się z jakimiś problemami i sam potrzebuje pomocy. Co według Ciebie zrobi Krzysztof?
- Odmówi pożyczki
 - Będzie się długo wahał, ale ostatecznie pożyczycy
 - Odmówi pożyczki, a nawet doda, żeby więcej nie zwracał się do niego w takich sprawach
 - Pożyczycy potrzebną sumę
 - Po dłuższym wahaniu odmówi pożyczki
 - Pożyczycy potrzebną sumę, a nawet zadeklaruje pomoc w przyszłości
2. Andrzej obserwuje dyskretnie od kilkunastu minut osobę, z którą pracuje w jednym pomieszczeniu. Osoba ta, chociaż jest dopiero początek dnia, wygląda na zmęczoną, wyraźnie nie daje sobie rady w pracy i przydałoby się jej pomoc. Jeżeli Andrzej zdecyduje się jej pomóc, sam będzie musiał zostać dłużej, żeby skończyć swoją pracę. Z drugiej strony, znając tę osobę, Andrzej wie, że jego pomoc nie będzie doceniona. Co według Ciebie zrobi Andrzej?
- Nie zaoferuje pomocy
 - Będzie się długo wahał, ale ostatecznie zaoferuje pomoc
 - Nie zaoferuje pomocy, a nawet zrobi krytyczną uwagę pod adresem tej osoby
 - Zaoferuje pomoc
 - Po dłuższym wahaniu nie zaoferuje pomocy
 - Zaoferuje pomoc, a nawet wyrazi chęć pomocy w przyszłości.
3. Marek od dłuższego czasu stoi w kolejce po bilet na koncert ulubionego zespołu. Zrezygnował nawet z towarzyskiego spotkania, na które właśnie szedł, bo pomyślał, że dobrze byłoby znów posłuchać fajnej muzyki. Gdy przyszła jego kolej, okazało się, że kupił ostatni bilet. Ucieszył się, że choć bilet jest na niezbyt ciekawe miejsce, to przynajmniej trud stania w kolejce i stracony czas opłaciły się. Wtem do Marka podchodzi nieznamy chłopak i prosi go o odsprzedanie biletu, wyjaśniając, że przyjechał z bardzo odległej miejscowości z grupą przyjaciół, którzy mieli wcześniej zamówione bilety. Chłopak był pewien, że uda mu się kupić bilet przed koncertem, ale mimo wcześniejszego przyjazdu okazało się, że kolejka jest tak olbrzymia, że nie udało mu się go dostać. Stoi więc przed nim perspektywa samotnego spędzenia wieczoru w obcym mieście w oczekiwaniu na przyjaciół. Co według Ciebie zrobi Marek?
- Odstąpi bilet, a nadto wyrazi zainteresowanie sytuacją
 - Będzie się długo wahał i w końcu nie odstąpi biletu
 - Odstąpi bilet
 - Nie odstąpi biletu, a nadto wyrazi oburzenie, że ktoś śmie go o to prosić
 - Będzie się długo wahał, ale ostatecznie odstąpi bilet
 - Nie odstąpi biletu
4. Do sąsiadów Grzegorza przyjechał kuzyn, którego będą musieli przenocować kilka dni. Ich warunki lokalowe są ciężkie. Wprawdzie w pobliżu jest hotel i prawie zawsze są w nim wolne miejsca, ale byłby to spory wydatek dla sąsiadów. Zwracają się więc z prośbą do Grzegorza o przenocowanie ich kuzyna. Grzegorz ma warunki trochę lepsze, ale też dalekie

- od komfortu i przyjmowanie bądź co bądź obcego człowieka sprawi mu wiele problemów i kłopotów. Jednocześnie wie, że jeżeli zdecyduje się przyjąć tego kuzyna na nocleg, sąsiedzi nie będą umieli docenić jego poświęcenia. Co według Ciebie zrobi Grzegorz?
- Zgodzi się na prośbę sąsiadów, a nawet serdecznie ugości ich kuzyna
 - Będzie się długo wahał i ostatecznie nie zgodzi się na prośbę sąsiadów
 - Zgodzi się na prośbę sąsiadów
 - Nie zgodzi się na prośbę sąsiadów, a nawet zwróci im uwagę – jak mogli mu coś podobnego zaproponować
 - Będzie się długo wahał, ale ostatecznie zgodzi się na prośbę sąsiadów
 - Nie zgodzi się na prośbę sąsiadów
5. Piotr, będąc w gościnie u znajomych, poznał mężczyznę, którego nigdy wcześniej nie spotkał. W czasie rozmowy, jaka się między nimi wywiązała, Piotr zauważył, że jego rozmówca boryka się z wieloma problemami, które on mógłby rozwiązać. Oczywiście, załatwienie tych spraw wymagałoby poświęcenia i na pewno zabrałoby sporo cennego czasu. Piotr ma jednak wiele własnych nie załatwianych spraw, a mężczyznę, z którym rozmawia, zna dopiero od kilku chwil. Co według Ciebie robi Piotr?
- Zaproponuje pomoc, a nawet zadeklaruje pomoc w przyszłości
 - Będzie się długo wahał i ostatecznie nie zaproponuje pomocy
 - Zaproponuje pomoc
 - Nie zaproponuje pomocy, a nawet doda, że w gościnie nie powinno się zwracać komuś głowy własnymi problemami
 - Będzie się długo wahał, ale ostatecznie zaoferuje pomoc
 - Nie zaproponuje pomocy
6. Paweł idzie po południu na imieniny do kolegi. Cieszy się, bo spotka dawno nie widzianych przyjaciół i znajomych. Przyjemnie jest posiedzieć i pobawić się w gronie osób, które się lubi. Na krótko przed wyjściem, do Pawła przychodzi sąsiadka, która nic nie wie o jego planach, i prosi go, żeby został przez kilka godzin z jej małym dzieckiem, którego nie ma gdzie zostawić, a ma do załatwienia bardzo ważną sprawę i nie może jej odłożyć. Paweł nastawił się już na spotkanie i bardzo chciałby tam pójść. Jeżeli zostanie z dzieckiem, straci okazję dobrej rozrywki, a sąsiadka prawdopodobnie zapomni nawet okazać mu za to wdzięczność. Co według Ciebie robi Paweł?
- Nie zgodzi się na prośbę sąsiadki
 - Będzie się długo wahał, ale ostatecznie zgodzi się na prośbę sąsiadki
 - Nie zgodzi się na prośbę sąsiadów, a nawet doda, żeby więcej nie zwracała się do niego w takich sprawach
 - Będzie się długo wahał i ostatecznie nie zgodzi się na prośbę sąsiadki
 - Zgodzi się na prośbę sąsiadki
 - Zgodzi się na prośbę sąsiadki, a nawet zadeklaruje pomoc w podobnych sytuacjach w przyszłości
7. Sławek pracował dziś solidnie i skończył swoją pracę wcześniej. Szykuje się więc do wyjścia, ale wtedy podchodzi kolega, z którym Sławek pracuje od jakiegoś czasu, chociaż nigdy nie utrzymywał z nim bliższych kontaktów. Kolega prosi Sławka o pomoc w pracy,

- gdyż sam nie daje sobie rady. Sławek zna się na tej pracy, ale myślał już tylko o tym, żeby jak najprędzej wyjść. Jeśli zdecyduje się na pomoc, będzie musiał zostać nawet dłużej niż zwykle. Z drugiej strony zna na tyle kolegę, że wie, iż ten nie umie docenić czyjejs pomocy. Co według Ciebie zrobi Sławek?
- Odmówi pomocy, a nadto doda, żeby więcej nie zwracał się do niego w takich sprawach
 - Będzie się długo wahał, ale ostatecznie pomoże koledze
 - Odmówi pomocy
 - Będzie się długo wahał i ostatecznie odmówi pomocy
 - Pomoże koledze
 - Pomoże koledze, a nadto zadeklaruje pomoc na przyszłość
8. Zbyszek pracuje i uczy się zaocznie. Kilka dni temu udało mu się zdobyć książkę, trudno dostępną i poszukiwaną przez wiele osób, która jest bardzo potrzebna do przygotowania się na zajęcia. Dotychczas Zbyszek zdołał tylko pobieżnie przejrzeć zadany materiał, gdyż ma sporo innych dodatkowych zajęć. Dziś zatrzymał go na ulicy kolega, który tak jak on uczy się zaocznie, ale którego Zbyszek zna tylko z widzenia. Spotkany kolega prosi Zbyszka o pomoc w dotarciu do poszukiwanej książki, nie wiedząc, że Zbyszek właśnie tę książkę ma. Jeżeli Zbyszek przyzna się, że ma książkę i pożyczy ją, wówczas sam nie zdąży się dobrze przygotować, a konsekwencją może być niezaliczenie lektury i konieczność ponownego zdawania. Co według Ciebie zrobi Zbyszek?
- Nie pożyczy książki
 - Będzie się długo wahał, ale ostatecznie pożyczy książkę
 - Nie pożyczy książki, a nawet powie, że obecnie wszyscy jej poszukują – niech i on szuka sam
 - Będzie się długo wahał i ostatecznie nie pożyczy książki
 - Pożyczy książkę
 - Pożyczy książkę, a nawet zadeklaruje chęć pomocy w podobnych sytuacjach
9. Jurek niedawno wrócił z pracy. Miał dzisiaj bardzo trudny dzień. Postanowił więc, że daruje sobie niektóre obowiązki domowe, gdyż musi trochę odpocząć. Jednakże po pewnym czasie przychodzi do Jurka sąsiadka, samotna kobieta, prosząc o pomoc w zanieśieniu paczki na pocztę, gdyż sama nie da sobie rady. Jurek czuje się naprawdę zmęczony, a poczta jest dosyć daleko. Co według Ciebie zrobi Jurek?
- Nie pomoże
 - Będzie się długo wahał, ale ostatecznie pomoże
 - Nie pomoże, a nawet doda, żeby więcej nie zwracała się do niej w takich sprawach
 - Będzie się długo wahał i ostatecznie nie pomoże
 - Pomoże
 - Pomoże, a nadto zadeklaruje pomoc w każdej innej potrzebie

Część II

Część II kwestionariusza składa się z 8 opowiadań. Tu jednak każde opowiadanie kończy się podjęciem określonej decyzji przez bohatera opowiadania. Twoim zadaniem jest wyrażenie

opinii, czy i w jakim stopniu zgadzasz się z decyzją podjętą przez bohatera opowiadania. Opinię tę możesz wyrazić, wybierając jedną (tylko jedną) spośród 6 następujących kategorii:

- a. zdecydowanie zgadzam się
- b. zgadzam się
- c. nie mam własnego zdania
- d. raczej nie zgadzam się
- e. nie zgadzam się
- f. zdecydowanie nie zgadzam się

Jeżeli np. w opowiadaniu 1 zdecydowanie nie zgadzasz się z decyzją bohatera – zaznacz kółkiem literę a, jeżeli zgadzasz się z decyzją bohatera opowiadania – zakreśl kółkiem literę b, jeżeli nie masz własnego zdania – zakreśl kółkiem literę d. Staraj się jednak w miarę możliwości unikać kategorii d. Swoje wybory zaznaczaj na osobnym ARKUSZU ODPOWIEDZI. Uważaj, by numer opowiadania na kwestionariuszu zgadzał się z numerem na arkuszu odpowiedzi.

1. Marian jest osobą palącą papierosy. Wybierając się w podróż pociągiem, wsiadł do przedziału dla palących. Po kilkunastu minutach wyjął papierosa i zapalił, ale zaraz zauważył, że jest jedyną osobą palącą w przedziale. Współpasażerowie, siedząc w przedziale dla palących, nie protestowali, choć ich miny wyraźnie zdradzały niezadowolenie, że Marian pali w ich towarzystwie. Widząc to niezadowolenie, Marian pospiesznie wyszedł z papierosem, nie zważając na swoje prawo, bo uważa, że zawsze trzeba się liczyć z potrzebami innych ludzi. *Z decyzją Mariana:*
2. Wojtek kupił los i ku swojemu wielkiemu zdziwieniu stwierdził, że wygrał telefon komórkowy. Wprawdzie już taki ma, ale wcale się wygraną nie zmartwił, bo od razu pomyślał, że będzie mógł go sprzedać z wielkim zyskiem. Wracając uradowany do domu, przypomniał sobie ogłoszenie z gazety, że emeryt poszukuje „komórki”. Skradziono mu telefon, a mieszka na odludziu i telefon komórkowy jest jedynym środkiem komunikacji ze światem. Pomyślał, że emerytowi faktycznie bardzo przydałby się taki telefon, ale pomyślał również, że od niego nie może spodziewać się zysku. Postanowił więc, że sprzeda komórkę komuś innemu, kto zapłaci mu znacznie drożej, bo skoro już się mu poszczęściło, to musi mieć z tego jak największą korzyść. *Z decyzją Wojtka:*
3. Janek mieszka w bloku. Dziś przy wolnej sobocie zaprosił trochę gości. Jest wesoło i niektórzy zachowują się trochę głośniejsze, choć wcale nie hałaśliwie. Do 22.00 jest jeszcze sporo czasu, gdy do Janka przychodzi sąsiadka i prosi, żeby zachowywali się ciszej, bo ona chciałaby po pracy wypocząć, a jutro mimo niedzieli musi wstąpić. Janek rozważa, że sąsiadka ma zapewne prawo do wypoczynku, ale przecież on też ma prawo zabawić się we własnym domu z przyjaciółmi, tym bardziej, że godzina jest jeszcze „przyzwrotna”, a on takie przyjęcia robi bardzo rzadko. Postanowił więc, że nie uciszy gości, bo on ma prawo i potrzebę zabawić się. *Z decyzją Janka:*
4. Żona Witka proponuje mu, żeby odwiedzili znajomych, którzy zapraszali ich już kilka razy, a u których dawno nie byli. Witek nie lubi chodzić do tych znajomych, gdyż to towarzysztwo go męczy i nudzi. Wolałby zająć się jakąś lżejszą pracą w domu, którą lubi i która pozwala mu na odpoczynek. Jeżeli jednak odmówi pójścia na spotkanie, sprawi przykrość

żonie, która chętnie chodzi do tych znajomych i dobrze się tam czuje. Po krótkim namyśle Witek postanowił, że nie pójdzie w odwiedziny, gdyż byłoby to zbyt duże poświęcenie z jego strony, a powinien zadbać najpierw o siebie. *Z decyzją Witka:*

5. Stefan, jadąc autobusem, myśli o swoich problemach, które tak się przed nim spiętrzyły w ostatnich dniach. Jego zadumę przerywa siedząca obok kobieta. Najwyraźniej znudzona ciszą i motywowana potrzebą „wygadania się”, rozpoczyna ze Stefanem rozmowę, na którą on, zmęczony swoimi problemami, nie ma ochoty. W rozmowie nieznaną kobietą znużona Stefana sprawami, które wydają się tak błahe, że trzeba mieć „świętą” cierpliwość, żeby tego słuchać. Stefan postanawia jednak, że nie przerwie rozmowy, skoro kobieta ma potrzebę wyżalenia się i mimo własnych kłopotów i zmęczenia wysłucha ją do końca ze zrozumieniem i współczuciem, a nawet pocieszy ją. *Z decyzją Stefana:*
6. Staszek wraca z pracy przyspieszonym krokiem, spoglądając co chwila nerwowo na zegarek. Umówił się ze znajomym, który miał mu załatwić coś ważnego, ale jeżeli się spóźni, to znajomy może nie poczekać i Staszek zobaczy go znowu dopiero za kilkanaście dni albo jeszcze później. Przyspiesza więc jeszcze bardziej kroku, gdy wtem jadący po chodniku rowerem mały chłopiec, potrącony przez nieostrożnego przechodnia, przewraca się nieopodal Staszka. Już na pierwszy rzut oka widać, że chłopcu nic groźnego się nie stało, ale rozplakał się, bo na pewno dotkliwie się potłukł i przestraszył. Staszek przez chwilę zastanawia się, co zrobić, bo choć wkoło jest sporo ludzi, nikt nie wykazuje zainteresowania płaczącym chłopcem. Jeżeli on zatrzyma się, żeby go pocieszyć, spóźni się. Decyduje jednak, że zatrzyma się, bo nie można przedkładać swoich, nawet najważniejszych spraw, gdy tu potrzebuje pomocy płaczący chłopiec. *Z decyzją Staszka:*
7. Adam z ulgą myśli, że minął ciężki dzień pracy, że pozłatwiał już wszystkie sprawy i przy dzisiejszej niepogodzie nie musi wychodzić z domu. Czeką już na kolejny odcinek bardzo interesującego go serialu, który za chwilę zacznie się w TV. Nagle słyszy dzwonek do drzwi, otwiera i widzi obcego mężczyznę, który mówi, że jest nietutejszy, i prosi o pomoc w odszukaniu lekarza. Adam wie, że najbliższy lekarz mieszka dość daleko i obcej osobie ciężko będzie tam trafić. Żeby mężczyzna skutecznie dotarł na miejsce, najlepiej byłoby udać się tam razem z nim. Myśląc jednak o niepogodzie na dworze, o swoim zmęczeniu i o zaczynającym się za chwilę serialu, decyduje się powiedzieć, żeby jak najprędzej pozbyć się mężczyzny, że nie wie, gdzie mieszka najbliższy lekarz. *Z decyzją Adama:*
8. Michał musi iść przyspieszonym krokiem, chcąc zdążyć na wyświetlany po raz ostatni bardzo interesujący i przez wszystkich dyskutowany film, którego on wcześniej nie miał okazji zobaczyć. Ulice są prawie puste, mimo niezbyt późnej jeszcze godziny, bo jest chłodno i pada deszcz. Michał jest już blisko kina, gdy nagle zatrzymuje go starsza kobieta i prosi o podprowadzenie na przystanek autobusowy. Michał waha się, bo idąc powoli ze starszą kobietą, dużo spóźni się i przepadnie ostatnią szansę zobaczenia filmu, choć bardzo mu na tym zależy. Po chwili namysłu decyduje, że musi zobaczyć ten film, więc mówi do kobiety, że nie może jej pomóc, bo bardzo się śpieszy i odchodzi. *Z decyzją Michała:*

ALTRUISM AND ITS MEASUREMENT
– THE QUESTIONNAIRE A–N

S u m m a r y

The paper focuses on the issue of the measurement of the intensity of altruistic behaviours. An altruistic behaviour is understood as a conscious and voluntary act for the benefit of other persons. The performer does not expect any external rewards since providing aid is a value itself. Measurement of altruistic behaviours has two traditions in the relevant literature. One is associated with experimental research concerning social situations, the other is connected with testing based on self-reports. This paper resorts to the latter tradition and describes the process of constructing a questionnaire to measure altruism. Before constructing the questionnaire other similar existing tools were reviewed (cf. Karyłowski 1982a; Szuster 2002). The Questionnaire A – N consists of two parts. Part one contains nine stories, each with six answers provided to reflect various degrees of intensity of the altruistic attitude. Part two contains eight stories. In part two, the examined person has to indicate on the 7-point Likert-type scale to what extent he/she agrees with the decision made by a character of each story. The total score is the sum of the scores obtained in both parts. It can range from 17 to 110, where the lower pole indicates lack of altruism and the higher pole – the highest level of altruism. The article presents psychometric properties of the questionnaire – its reliability and validity. The results show that this questionnaire is a valid tool in predicting a wide range of altruistic behaviours and reliability coefficients also prove its high reliability.

Translated by Konrad Janowski

Key words: altruism, measure of intensity of altruism, experimental research of altruism based on self-description.